

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 2 grudnia 2015 r.

Poz. 7523

UCHWAŁA NR XII/66/15 RADY GMINY KOŚCIELEC

z dnia 25 listopada 2015 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kościelec na lata 2015-2018

Na podstawie art. 7 ust 1 pkt. 9, art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2015 r., poz. 1515), oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.) Rada Gminy Kościelec, po zasięgnięciu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kościelec na lata 2015-2018” stanowiący załącznik do niniejszej Uchwały.

§ 2. Wykonanie Uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kościelec.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Kościelec
(-) Czesław Świdorski

Załącznik do Uchwały Nr XII/66/15
Rady Gminy Kościelec
z dnia 25 listopada 2015r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY KOŚCIELEC
NA LATA 2015 - 2018**

KOŚCIELEC 2015

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	10
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	15
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	15
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	15
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	15
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	16
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	16
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	18
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego	18
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	20
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	24
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	25
6.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	25
6.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	26
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	29
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	30
6.5. Zabytki archeologiczne.....	30
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	31

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	32
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	32
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	36
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	39
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Strategii rozwoju gminy Kościelec na lata 2015-2020</i>	39
7.2. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	40
7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	43
7.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	44
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	46
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	54
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	56
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	56
10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	57
10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	57
10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	58
10.5. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami.....	61
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	62
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	63
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	63

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Kościelec na lata 2015-2018* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina wiejska Kościelec położona jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego, na zachodnim skraju powiatu kolskiego. Miejscowość Kościelec, siedziba władz samorządowych i zarazem lokalny ośrodek handlowo – usługowy dla mieszkańców gminy, usytuowana przy drodze krajowej nr 92, oddalona jest 5 km od stolicy powiatu, Koła, 130 km od Poznania, stolicy województwa i ok. 180 km od Warszawy.

Powierzchnia gminy zajmuje obszar 105 km², co stanowi 10,47 % powierzchni powiatu kolskiego i 0,35 % województwa wielkopolskiego. Użytki rolne zajmują 69 % powierzchni gminy, natomiast ok. 23 % powierzchni stanowią tereny leśne i zadrzewione (wskaźnik lesistości gminy jest znacznie wyższy od średniej 11,7 % dla powiatu), które obejmują głównie południowo – zachodnią część gminy, stanowiąc

fragment *Złotogórskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu*. Ochroną w ramach sieci *NATURA 2000* objęta jest dolina Warty, która przepływa wzdłuż wschodniej i północnej granicy gminy.

Gminę zamieszkuje 6698 osób, z tego ponad 1100 w Kościelcu (dane GUS z 2014 r.). Gęstość zaludnienia wynosi 98 osób/km². Strukturę osadniczą tworzy 21 sołectw - Biazków Górny, Biazków Kościelny, Daniszew, Dąbrowice Częściowe, Dąbrowice Stare, Dobrów, Gańsiorów, Gozdów, Kościelec, Leszcze, Łęka, Mariampol, Police Mostowe, Police Średnie, Ruszków Pierwszy, Ruszków Drugi, Straszków, Trzęśniew Mały, Trzęśniew, Tury, Waki.

Gmina sąsiaduje:

- - od strony północnej z gminą Osiek Mały, położoną w powiecie kolskim,
- - od północnego zachodu z gminą Kramsk w powiecie konińskim,
- - od zachodu z gminą Krzymów w powiecie konińskim,
- - od południa z gminami Brudzew i Władysławów z powiatu tureckiego,
- - od wschodu z gminą Dąbie w powiecie kolskim,
- - od północnego wschodu z gminą wiejską i miastem Koło, powiat kolski.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg: powiatowych nr 307 relacji Koło – Ruszków Pierwszy – Turek, nr 333 Kościelec – Krzymów, nr 367 Kościelec – Daniszew – Ruszków Drugi – Koło, a także ponad 60 km dróg gminnych. Przez tereny gminy przebiega odcinek drogi wojewódzkiej nr 470 relacji Kościelec – Turek, również DK nr 92 Warszawa – Poznań, południowym skrajem przecina gminę autostrada A-2, będącą częścią międzynarodowego korytarza transportowego E-30 Berlin – Poznań – Warszawa – Moskwa.

Według podziału fizyczno-geograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w granicach makroregionu Nizina Południowowielkopolska, w obrębie mezoregionów Kotlina Kolska (wschodnia i północna część gminy) i Wysoczyzna Turecka (zachodnie krańce gminy). Urozmaicona rzeźba terenu została ukształtowana

w czasie zlodowacenia środkowopolskiego, a deniwelacje pomiędzy głównymi jednostkami morfologicznymi – wysoczyznami morenowymi i terasami pradolinnymi - sięgają 85 m (różnica wysokości pomiędzy najniższym położonym punktem gminy – około 86 m n.p.m., w dnie doliny Warty koło wsi Tury, a kulminacją ostańca denudacyjnego w rejonie Białkowa Górnego – ca 170,9 m n.p.m.). Charakterystycznym elementem krajobrazu gminy są wydmy wałowe i paraboliczne, o kilkunastometrowej wysokości, zróżnicowanej długości oraz spadkach dochodzących do 30%, z reguły zalesione. Gmina położona jest w dorzeczu Warty, do której uchodzi na wysokości Dobrowa jej prawobrzeżny dopływ Ner, nieco dalej dopływa rzeka Rgilewka, natomiast lewobrzeżnymi dopływami Warty na terenie gminy są rzeki Teleszyna i Kielbaska, nad którą położony jest Kościelec. Gmina jest obszarem niezbyt zasobnym w surowce mineralne. Na jej terenie występują zasoby pospolitych kruszyw naturalnych (piasek i żwir), eksploatowane w przeszłości i sporadycznie także obecnie w rejonie wsi: Białków Górny, Leszcze Częściowe, Daniszew, Łęka, Kościelec.

Ślady osadnictwa pradziejowego na terenie gminy sięgają środkowej epoki kamienia - mezolitu. Wzrost osadnictwa nastąpił w okresie wczesnośredniowiecznym. Istnienie lokalnego centrum osadniczego z tego okresu potwierdzają badania archeologiczne. W okresie kształtowania się podziału administracyjnego państwa polskiego, w czasach panowania Bolesława Chrobrego, miejscowość należała do kasztelani łódzkiej i wchodziła w skład Wielkopolski. Dokumenty źródłowe sięgają XII i XIII w. Wzmiankowany jest wówczas w Kościelcu romański kościół i parafia z połowy XII w. czy miejscowość Dobrów z 1232 r. W Kościelcu była także siedziba zarządu dóbr książęcych, którą przeniesiono do Koła po wybudowaniu tam zamku w XIV wieku. W 1476 r. król Kazimierz Jagiellończyk przekazał Kościelec księżnej Annie Sochaczewskiej, córce Konrada Śląskiego. Po śmierci księżnej w 1482 r. Kościelec jako wieś starościńska należąca do dóbr królewskich przechodzi wraz z urzędem starosty kolskiego w ręce kolejnych rodzin piastujących tę godność. Na przestrzeni 300 lat funkcję tę

sprawowali m. in. Piotr Kmita, Górkowie, Stadniccy, Ostrorogowie, Opalińscy, Rozdrażewscy. Przeprowadzona w XIV w. reforma administracyjna państwa, ustalająca nowy podział kraju na powiaty i województwa, włączyła tereny gminy do województwa kaliskiego, gdzie pozostawały do rozbiorów Polski. Lata 1793-1806 to okres panowania pruskiego. W zaborze pruskim z dawnych majątków królewskich utworzono tzw. Domeny Królewskie, z zarządem i siedzibą w Kole. Od 1806 r. do 1815 r. tereny gminy znalazły się w Księstwie Warszawskim. W kolejnych latach Kościelec wraz z ówczesnym województwem kaliskim wszedł w skład Królestwa Polskiego pod zaborem rosyjskim. W okresie zaboru rosyjskiego ziemie te przeszły na własność rządu carskiego. W 1836 r. majątek w Kościelcu ukazem carskim został oddzielony od dóbr rządowych i nadany rosyjskiemu generałowi jazdy Cyprianowi Kreutzowi, którego syn Aleksander rozpoczął na początku lat 80-tych XIX w. budowę pałacu. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Kościelec należał do województwa łódzkiego, w 1938 r. przyłączono go do województwa poznańskiego, w którym pozostawał do 1975 r. W latach 1975-1998 gmina należała administracyjnie do województwa konińskiego.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmocnienie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Kościelec na lata 2015-2018* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2015 r., poz. 1515).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, z późn. zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu

- opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
 - c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
 - d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
 - e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust. 1, pkt 3 i ust. 2),
 - f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
 - g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
 - h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81),
 - i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat

gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).

- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zmianami)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla

wartości zabytków,

- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami

i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2015 r., poz.1515)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013 r., poz. 1232 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na

środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r., poz. 199 ze zmianami)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania przestrzennego oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015, poz. 1651)

Zgodnie z art. 83 ust. 2 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2015 r., poz. 1774)

Ustawa określa (w art. 13), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa (za wyjątkiem nieruchomości będących we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych). W myśl art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub

remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2013 r., poz. 1409 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do

rejestrze zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewitalizację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia

24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,

- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
- 3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:
 - przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
 - budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
 - promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
 - zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu

życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa” określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,

- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,
- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkości zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących

rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,
- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,

- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W rozdz. 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na

celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,
- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,
- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona

zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzeln i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,

- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W rozdz. 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2013-2016 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/763/13 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 28 października 2013 r.

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania

zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

BIAŁKÓW KOŚCIELNY

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. STANISŁAWA Bpa, drewn., 1809 r.

Rejestr zabytków Nr A-103/688 z 18.08.1969 r.

DOBRÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. TRÓJCY:

a. kościół, mur., 1764 r., rozbud. 1888 r.,

Rejestr zabytków Nr A-109/694 z 21.07.1969 r.

b. dzwonnica, mur., 1888 r.,

Rejestr zabytków Nr A-431/173 z 21.11.1989 r.

KAPLICA P.W. BŁ. BOGUMIŁA, drewn., 1788 r.

Rejestr zabytków Nr A-110/695 z 21.07.1969 r.

GOZDÓW

RUINY ZAMKU KOLSKIEGO, XIV w.

Rejestr zabytków Nr A-30/380 z 17.01.1953 r.

KOŚCIELEC

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. ANDRZEJA Ap.:

a. kościół, mur., ok. XII w., rozbud. XVI w.,

Rejestr zabytków Nr A-12/268 z 25.09.1930 r.

b. park przykościelny, ok. poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.,

ZAJAZD, mur. XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-64/43 z 21.01.1965 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., 3 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

b. park, poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

c. minaret, mur., 3 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

d. meczet, mur., 3 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

e. romantyczne ruiny, mur., ok. 1890 r.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

RUSZKÓW PIERWSZY

OBORA, ul. Dębowa, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-94/244 z 16.09.1968 r.

DĄB SZYPUŁKOWY, ul. Dębowa

Rejestr zabytków Nr A-19/59 z 13.09.1949 r.

W rejestrze zabytków figurują ponadto obiekty już nieistniejące, wymagające wykreślenia z tegoż rejestru: chata z oborą w Policach Mostowych, dwór w Ruszkowie Pierwszym oraz chata z oborą w Turach.

6.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BIAŁKÓW GÓRNY

DOM NR 10, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 24, drewn., ok. poł. XIX w.

BIAŁKÓW KOŚCIELNY

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA P.W. ŚW. STANISŁAWA Bpa:

a. kościół, drewn., 1809 r.,

Rejestr zabytków Nr A-103/688 z 18.08.1969 r.

b. ogrodzenie z bramą, mur., 2 poł. XIX w.,

c. plebania, mur., k. XIX w.

CMENTARZ KATOLICKI, XIX w.

DOM NR 22, drewn., 1 poł. XIX w.

DANISZEW

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DĄBROWICE CZĘŚCIOWE

DOM NR 2, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 7, drewn., pocz. XX w.

DOBRÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. TRÓJCY:

a. kościół, mur., 1764 r., rozbud. 1888 r.,

Rejestr zabytków Nr A-109/694 z 21.07.1969 r.

b. dzwonnica, mur., 1888 r.,

Rejestr zabytków Nr A-431/173 z 21.11.1989 r.

c. cmentarz przykościelny, 2 poł. XVIII w.,

d. ogrodzenie, mur., k. XIX w.

e. plebania, mur., 4 ćw. XIX w.

f. ogrodzenie z bramą przy plebanii, mur., k. XIX w.

KAPLICA P.W. BŁ. BOGUMIŁA, drewn., 1788 r.

Rejestr zabytków Nr A-110/695 z 21.07.1969 r.

KAPLICZKA Z RZEŻBĄ ŚW. JANA NEPOMUCENA, mur., XIX/XX w.

KAPLICZKA BŁ. BOGUMIŁA, mur., pocz. XX w.

KAPLICZKA, mur., 1910 r.

KAPLICZKA, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO:

a. cmentarz, XIX w.,

b. ogrodzenie z bramą, 1910 r.

GAŚSIORÓW

KAPLICZKA Z RZEŻBĄ ŚW. FRANCISZKA, mur., XIX w.

KAPLICZKA, mur., k. XIX w.

GAŚSIORÓW MAŁY

KAPLICZKA Z RZEŻBĄ ŚW. WAWRZYŃCA, mur., pocz. XX w.

GOZDÓW

KAPLICZKA, mur., 1910 r.

RUINY ZAMKU KOLSKIEGO, XIV w.

Rejestr zabytków Nr A-30/380 z 17.01.1953 r.

KOŚCIELEC

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. ANDRZEJA Ap.:

a. kościół, mur., ok. XII w., rozbud. XVI w.,

Rejestr zabytków Nr A-12/268 z 25.09.1930 r.

b. park przykościelny, ok. poł. XIX w.,
Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

c. plebania, mur., k. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO:

a. cmentarz, 1 poł. XIX w.,

b. kaplica cmentarna, mur., 1859 r.

c. ogrodzenie z bramą, mur., ok. poł. XIX w.

ZAJAZD, mur. XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-64/43 z 21.01.1965 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

a. pałac, mur., 3 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

b. oficyna, mur., 1915 r.,

c. park, poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

d. minaret, mur., 3 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

e. meczet, mur., 3 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

f. romantyczne ruiny, mur., ok. 1890 r.,

Rejestr zabytków Nr A-93/243 z 16.09.1968 r.

g. ogrodzenie z bramą, mur., 2 poł. XIX w.,

h. stodoła, mur., pocz. XX w.,

i. spichlerz, mur., pocz. XX w.

ŁĘKA

KAPLICZKA, mur., 1 poł. XX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ok. poł. XIX w.

RUSZKÓW PIERWSZY

KAPLICZKA NMP, ul. Brudzevska, mur., 1945 r.

KAPLICZKA, ul. Kolska/ul. Zakładowa, mur., pocz. XX w.

KAPLICZKA, ul. Kolska, mur., k. XIX w.

OBORA, ul. Dębowa, mur., 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-94/244 z 16.09.1968 r.

DĄB SZYPUŁKOWY, ul. Dębowa

Rejestr zabytków Nr A-19/59 z 13.09.1949 r.

RUSZKÓW DRUGI

KAPLICZKA, ul. Kolska, mur., 1 poł. XX w.

STRASZKÓW

KAPLICZKA, mur., 1914 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 17, drewn., 2 poł. XIX w.

DOM NR 9, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 31, drewn., XIX/XX w.

TRZEŚNIEW

KAPLICZKA, mur., pocz. XX w.

DOM NR 23, drewn., 1930 r.

DOM NR 29, mur., 1 ćw. XX w.

TURY

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 7, drewn., XIX/XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome na terenie gminy Kościele stanowią wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych oraz pałacu w Kościelcu.

Kościół par. p.w. św. Stanisława Bpa w Białkowie Kościelnym posiada wyposażenie z k. XVIII i pocz. XIX w. Wpisanych do rejestru zabytków jest 35 obiektów pod nr B-72/18 z dn. 19.11.1986 r. Na wyposażenie składa się m.in. neogotycki ołtarz główny, neobarokowe ołtarze boczne, chrzcielnica i prospekt organowy z pocz. XX w.

Kościół par. p.w. św. Trójcy w Dobrowie posiada w rejestrze zabytków 24 obiekty (B-29/96 z dn. 23.06.1971 r., B-76/22 z dn. 14.03.1988 r., B-77/23 z dn. 14.03.1988 r.), m. in. obraz „Bł. Bogumił” i rzeźbę - tumbę bł. Bogumiła. Podstawowe obiekty wyposażenia kościoła pochodzą z XIX w. Ołtarze, rzeźby, obrazy wykazują cechy klasycystyczne. Obok nich znajdują się obiekty z wcześniejszych okresów, gotyku i baroku, wśród nich kamienna chrzcielnica.

Z wyposażenia kaplicy p.w. bł. Bogumiła „Na Puszczy” do rejestru

zabytków pod nr B-78/24 z dn. 14.03.1988 r. wpisano 9 obiektów, m.in. 2 barokowe ołtarze.

Wyposażenie kościoła par. p. w. św. Andrzeja Ap. w Kościelcu wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B-80/26 z dn. 21.03.1988 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. rokokowy ołtarz główny z 2 poł. XVIII w., dwa neobarokowe ołtarze boczne z k. XIX w. Do rejestru zabytków wpisana jest również figura św. Jana Nepomucena z 2 poł. XVIII w. znajdująca się w parku przykościelnym (rej. zab. B-79/25 z 21.03.1988 r.).

Decyzją z dnia 30.09.2013 r. do rejestru zabytków wpisany został wystrój wnętrz i dekoracje zewnętrzne pałacu w Kościelcu (m.in. sztukaterie, polichromie, kominek, stolarka drzwiowa, grupa trzech figur na szczycie fasady, figury dziecięce, dwie pary lwów, cztery kariatydy) oraz fontanny i rzeźby znajdujące się wokół pałacu, na terenie parku. (rej. zab. nr 317/Wlkp/B – ogółem 33 pozycje).

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Kościelec nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy park pałacowy i przykościelny w Kościelcu.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy,

będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami r., Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.).

Dziedzictwo archeologiczne jest więc bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności człowieka wraz z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać dla dobra ogółu i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej kultury, którzy z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kościelec znajduje się jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Jest to grodzisko stożkowate datowane na okres późnego średniowiecza, zlokalizowane w miejscowości Ruszków Pierwszy (st. nr 35 w miejscowości). Stanowisko zostało wpisane do rejestru zabytków pod

numerem 413/Wlkp/C na podstawie decyzji z dnia 22.03.2011 r.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Kościelec znajdują się dwa udokumentowane stanowiska o własnej formie krajobrazowej. Są to:

- 1) wspomniane powyżej grodzisko stożkowate w miejscowości Ruszków Pierwszy,
- 2) grodzisko w miejscowości Dobrów datowane na okres średniowiecza. Być może, że jest to obiekt powstały przed lokacją miasta Koła. W źródłach kościelnych występuje pod nazwą Grodziska, w późniejszym czasie zmienione zostało na Pustelnię św. Bogumiła.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Kościelec został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 70., 80. i 90. XX wieku. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Kościelec. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 273 stanowiska archeologiczne, na które składają się następujące fakty osadnicze:

stanowiska o własnej formie krajobrazowej			cmentarzyska	osady	inne	ogółem
<i>dwory</i>	<i>grodziska</i>	<i>fortyfikacje ziemne</i>	6	538	4	550
0	2	0				

* dane przytoczone za ewidencją zabytków archeologicznych gminy Kościelec wykonaną w roku 2015

W ujęciu fizyczno- geograficznym wg regionalizacji J. Kondrackiego gmina Kościelec położona jest w: Prowincji Niż Środkowoeuropejski, Podprowincji Niziny Środkowopolskie, Makroregionie Nizina Południowowielkopolska, Mezoregionach Kotlina Kolska oraz Wysoczyzna Turecka.

Krajobraz gminy Kościelec jest zróżnicowany. Wzdłuż wschodniej i północnej granicy przepływa rzeka Warta, która wraz z występującymi łąkami wyznacza granice Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej. Od południa i południowego-zachodu pagórki czołowo-morenowe o wysokości 110-171 m. n.p.m. częściowo porośnięte lasami, wyznaczają obszary tzw. Pagórków Złotogórskich, Wzgórz Białkowskich oraz wysoczyzny morenowo-falistej. Deniwelacje terenu sięgają od 86 m n.p.m. w dolinie Warty w rejonie Tur, do 171 m n.p.m. w rejonie Białkowa Górnego.

Koncentracje osadnictwa pradziejowego czy średniowiecznego czytelne są na terenie, gdzie występują lekkie gleby piaszczyste. Pozostały teren, był raczej zasiedlany sporadycznie gdyż większość stanowisk tu zarejestrowanych to niewielkie osady i ślady osadnicze. Dopiero w czasach nowożytnych obserwuje się tu intensyfikację osadnictwa.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą z środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.). Są to zwykle pojedyncze znaleziska w postaci wyrobów krzemiennych. Pozostałości

obozowiska mezolitycznego zarejestrowano między innymi na gruntach dzisiejszej wsi Ruszków Pierwszy i Waki.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu.

Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wzrost osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie w epoce neolitu widoczny jest zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wdmowych wzniesień. Ich pozostałości zarejestrowano między innymi w okolicach miejscowości Daniszew, Dobrów, Waki.

Sporadyczne są natomiast na tych terenach ślady obecności ludności kultury amfor kulistych (okolice miejscowości Waki) rozwijającej się prawie równolegle z kulturą pucharów lejkowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Z wczesnej epoki brązu znamy tylko kilka stanowisk osadniczych zlokalizowanych na terenie dzisiejszej gminy Kościelec, przede wszystkim w miejscowościach Waki i Dobrów.

Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać tzw. kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie dzisiejszej gminy Kościelec jest bogato reprezentowane przez osady zlokalizowane w okolicach miejscowości: Straszków, Dobrów, Waki. Natomiast

omentarzysko związane z osadnictwem kultury łużyckiej odkryto w miejscowościach Straszków i Daniszew.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze współczesnej gminy Kościelec notujemy bardzo liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej (okolice miejscowości Straszków, Daniszew, Dobrów, Ruszków Pierwszy, Waki, Tury).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się

w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego. W okresie tym duże znaczenie miała dolina środkowej Warty. Była to jedna z ważnych arterii komunikacyjnych umożliwiających powiązanie grodów między sobą oraz teren przepraw na lądowych szlakach handlowych i militarnych. Niewątpliwie był to istotny bodziec do rozwoju osadnictwa w miejscach przeprawowych, takich jak Kościelec. Właśnie Kościelec stał się w następnych stuleciach centrum, wokół którego skupiała się sieć osadnicza. Liczne osady, niektóre o powierzchni liczącej po kilkanaście hektarów, skupiają się wzdłuż Kiełbaski na gruntach Kościelca, Białkowa Kościelnego, Straszkowa, Gąsiorowa, Gozdowa czy Trzęsniewa. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko rządowe zarejestrowano na gruntach wsi Daniszew. Skarby wczesnośredniowieczne (odkryte między innymi w Gąsiorowie), wskazują o nienajgorszych dochodach okolicznych mieszkańców. Uwierczeniem procesu krystalizowania się ośrodka osadniczego było niewątpliwie powstanie parafii i budowa kamiennego kościoła p.w. św. Andrzeja w połowie XII wieku. Można stwierdzić, że na obszarze dzisiejszej gminy osady datowane na czasy średniowiecza i okres nowożytny stanowią bardzo liczną grupę zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz

pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Większość odkrytych stanowisk na terenie gminy Kościelec znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe (zauważyć należy, że badania archeologiczne prowadzone na terenie samego Kościelca stwierdziły znaczne zniszczenie nawarstwień kulturowych poprzez prace budowlane prowadzone w XIX i XX.), zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg (część stanowisk archeologicznych w okolicach Daniszewa została zniszczona w związku z budową autostrady A2; natomiast na rok 2015 zaplanowano przebudowę drogi w miejscowości Tury, przebudowę dróg w miejscowości Mariampol, przebudowę drogi gminnej nr 497018P w miejscowości Łęka, przebudowę drogi w miejscowości Białków Kościelny), rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, a także wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych (na terenie Gminy Kościelec obecnie eksploatowane są złoża kruszywa naturalnego w miejscowości Łęka: Łęka obszar górniczy, złożo piasków budowlanych – 1,66 ha, Łęka I obszar górniczy, złożo piasków budowlanych – 1,43 ha, Łęka II obszar górniczy, złożo

piasków poza piaskami szklarskimi – 0,87 ha. Okresowa eksploatacja prowadzona jest na złożach: Białków Górny I, złoża piasków poza piaskami szklarskimi – 49,29 ha, Police Mostowe II, złoża piasków budowlanych – 1,28 ha. Oprócz w/w na obszarze gminy występują także złoża piasków budowlanych rozpoznane szczegółowo: Białków Górny, Dąbrowice i Police Mostowe oraz rozpoznane wstępnie złoża węgla brunatnego Dobrów).

Przebudowa układów urbanistycznych prowadzi więc do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. W obrębie Kościelca, wszelkiego rodzaju prace budowlane wywołały znaczne zniszczenia zabytkowej substancji. Stąd rodzi się nieodzowna potrzeba prowadzenia prac archeologicznych nadzorujących wszelkie prace budowlane na terenie samego Kościelca. Uwagę zwracają zwłaszcza działki w zlokalizowane w okolicach kościoła i założenia pałacowego.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka (obszar gminy ma typowo rolniczy charakter ze znaczną przewagą gruntów ornych). Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych (wskaźnik lesistości w gminie jest na poziomie 22,8%).

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia

po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Natomiast stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków (grodzisko zlokalizowane w miejscowości Ruszków Pierwszy - wpisane do rejestru zabytków pod numerem 413/Wlkp/C w dnia 22.03.2011 r.) objęte jest ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionego stanowiska.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Strategii rozwoju gminy Kościelec na lata 2015-2020”

Strategia Rozwoju Gminy Kościelec na lata 2015-2020 przyjęta została przez Radę Gminy Uchwałą Nr III/12/15 z dnia 22 stycznia 2015 r.

Strategia Rozwoju Gminy uwzględnia ochronę dziedzictwa kulturowego, włącza ją w rozwój gminy zarówno w zakresie wykorzystania obiektów zabytkowych do celów turystycznych podnoszących jej atrakcyjność jak również promocję imprez kulturalnych, plenerowych i festynów związanych z tradycją tego regionu.

W rozdz. III „Strefa społeczna” p. 3.7.1. „Zabytki” przedstawiono

krótką charakterystykę najcenniejszych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. W p. 5.3. „Turystyka” wskazano, iż oprócz walorów przyrodniczo-krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, ważnym elementem, podnoszącym atrakcyjność gminy, sprzyjającym rozwojowi turystyki na jej terenie są cenne obiekty zabytkowe.

W rozdz. VII „Strategiczny program rozwoju” określono cele strategiczne, którym podporządkowano cele operacyjne, określające sposoby ich realizacji. W ramach celu strategicznego 3. „Tworzenie warunków do rozwoju kapitału ludzkiego” sformułowano cel operacyjny 3.5. „Zachowanie i promocja dziedzictwa kulturowego gminy, który ma być realizowany m.in. poprzez:

- wsparcie i pozyskiwanie środków finansowych na remonty i renowacje obiektów zabytkowych,
- renowacje obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy,
- przeprowadzanie systematycznej oceny stanu zachowania zabytków,
- wspieranie inicjatyw społecznych w dziedzinie kultury,
- organizację imprez o charakterze kulturalnym,
- współpracę międzygminną w dziedzinie kultury.

7.2. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Zmiana *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościelec* przyjęta została Uchwałą Nr XXXIII/232/05 Rady Gminy Kościelec z dnia 10 listopada 2005 r. ze zmianami wprowadzonymi:

- 1) Uchwałą Nr XL/251/10 z dnia 30 kwietnia 2010 r.,
- 2) Uchwałą Nr XXIV/137/12 z dnia 29 listopada 2012 r.,
- 3) Uchwałą Nr XL/247/14 z dnia 24 kwietnia 2014 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne

i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

Zakres merytoryczny studium obejmuje:

- 1) analizę uwarunkowań rozwoju wynikających m.in. z oceny stanu środowiska przyrodniczego, stanu środowiska kulturowego, przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu,
- 2) określenie funkcji oraz kierunków zagospodarowania terenu gminy.

W rozdz. I. „Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu”, w punkcie 4. „Stan środowiska kulturowego” przedstawiono wykaz obiektów architektury i budownictwa, parki, cmentarze, zarówno wpisane do rejestru zabytków jak również figurujące w ewidencji zabytków. Przedstawiono również podlegające ochronie konserwatorskiej zabytki archeologiczne.

W rozdz. II. „Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów” w punkcie 5. przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

- 1) Układ ruralistyczny Dobrowa

W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- a) historyczna linia zabudowy,
- b) historyczna parcelacja,
- c) tradycyjna gęstość zabudowy,
- d) zachowanie zabytkowej zabudowy i zieleni,
- e) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej.

- 2) Założenia rezydencjonalne i sakralne

W obrębie zespołów podlegających ochronie konserwatorskiej obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- b) zachowanie zabytkowej zabudowy,
- c) zachowanie zabytkowej zieleni,
- d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

Postuluje się przeniesienie placu manewrowego do nauki jazdy poza teren

parku pałacowego w Kościelcu. Park przykościelny w Kościelcu wymaga rewaloryzacji.

3) Archeologia

W obrębie stref „W” ochrony reliktywów archeologicznych obowiązuje zakaz jakiegokolwiek działalności inwestycyjnej.

W obrębie stref „OW” obserwacji archeologicznej, działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim.

4) Cmentarze

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- a) historycznej parcelacji,
- b) historycznego rozplanowania,
- c) zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- d) zabytkowej zieleni.

Postuluje się wyłączenie spod zabudowy zewnętrznych stref ochronnych cmentarzy (ok. 10 m).

5) Pojedyncze obiekty budowlane

Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy.

6) Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz w ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- a) pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
- b) uzgodnienia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie – w odniesieniu do pozostałych obiektów.

W punkcie 11 „Kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania oraz użytkowania terenów, wytyczne określania tych wymagań w planach miejscowych” przedstawiono zasady kształtowania nowej zabudowy, które powinny uwzględniać:

- a) ochronę istniejących układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych i dworsko-parkowych,
- b) ochronę zabytkowych obiektów oraz innych elementów architektury wiejskiej, np. przydrożnych kapliczek, krzyży, alei drzew,
- c) zachowanie ciągłości różnorodności form dziedzictwa wiejskiego, szczególnie charakterystycznych detali architektonicznych, takich jak gzymsy, okapy, podcienie, formy dachów,
- d) elementy kompozycji urbanistycznej: dominanty przestrzenne, osie widokowe, sylwety, charakterystyczne formy terenowe, zieleń urządzoną, przydrożną i śródpolną.

7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Kościelec nie posiada opracowanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów, z których jeden zawiera zapisy zabezpieczające ochronę dziedzictwa kulturowego:

Uchwała nr XXX/176/13 Rady Gminy Kościelec z dnia 28 maja 2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu części działek o numerach ewidencyjnych 29/3, 30/3, 31/3 w miejscowości Białków Górny;

art. 13. Cały obszar objęty planem znajduje się w strefie intensywnego występowania stanowisk archeologicznych, dla której ustala się ochronę. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.).

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Kościelec, na obszarach dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

7.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Południowo-zachodnia część gminy znajduje się w obrębie **Złotogórskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu** ustanowionego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1968 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego na terenie województwa konińskiego i zasad korzystania z tych obszarów. Na terenie gminy Kościelec obejmuje on dolinę rzeki Kiełbaski oraz miejscowości Gąsiorów, Tury i Trzęśniew.

Obszar Złotogórski zajmuje powierzchnię 310 km². Ochroną prawną objęto rzeźbę terenu części Wysoczyzny Tureckiej, subregionu Pagórków Złotogórskich. Na Obszar Złotogórski składają się trzy wzniesienia mające tę samą genezę i jednakowy charakter rzeźby o nazwach miejscowych: Góry Szadowskie, Karpaty i Złote Góry. Są to formy szczelinowe powstałe w czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Zbudowane z łatwo przepuszczalnych osadów piaszczysto żwirowych, przy głębokim lustrze wód gruntowych narażonych na erozję. Dlatego też lasy porastające pagórki zabezpieczają zbocza przed osuwaniem. W wyższych partiach

lasu przeważa stary drzewostan z przewagą dębu, w niższych sosna z domieszką dębu, jarzębiny, grabu oraz leszczyny.

Północne i wschodnie tereny gminy to **obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 – DOLINA ŚRODKOWEJ WARTY** – kod obszaru: PL B300002 ustanowiony Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 21 lipca 2004 r. w sprawie specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 229, poz. 2313 z 21 października 2004 r.). Obszar Doliny Środkowej Warty stanowi obszar ekologiczny węzłowy o znaczeniu międzynarodowym. Głównym walorem doliny jest występowanie:

- unikalnej roślinności,
- torfowisk niskich,
- śródłądowych stonych łąk,
- ostoi ptactwa.

W programie Natura 2000 Dolina Środkowej Warty wytypowana została do obszarów Europejskiej Sieci Ekologicznej, stanowiącej ostoję zagrożonych i rzadkich gatunków ptaków o randze międzynarodowej.

Najcenniejsze przyrodniczo fragmenty doliny, obejmujące wyspy rzeczne o charakterze zalewowych pastwisk gęsi oraz wiele gatunków ptaków zagrożonych, planuje się objąć specjalną ochroną tworząc rezerwaty ornitologiczne „Dobrów” i „Błonie”.

Na terenie gminy Kościelec indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są następujące obiekty:

- Bielce – dąb szypułkowy o obwodzie ponad 430 cm (nr rejestru 62),
- Bielce – dąb i brzoza złączone w szyi korzeniowej o obwodzie ponad 200 cm (nr rejestru 63),
- Kościelec - cis pospolity o obwodzie ponad 100 cm w parku pałacowym (nr rejestru 2),
- Kościelec – dąb szypułkowy o obwodzie ponad 380 cm na cmentarzu parafialnym (nr rejestru 93),
- Kościelec – aleja kasztanowa długości 120 m, złożona z 50 drzew o obwodach 200-300 cm w parku przykościelnym (nr rejestru 124),
- Kościelec Leśnictwo oddz. 3861 – grupa 8 dębów szypułkowych o obwodach 300-450 cm (nr rejestru 1221/01),

- Kościelec Leśnictwo oddz. 3861 – grupa 4 dębów szypułkowych o obwodach 310-450 cm (nr rejestru 1222/01),
- Kościelec Leśnictwo oddz. 3861 – grupa 5 dębów szypułkowych o obwodach 310-410 cm (nr rejestru 1223/01),
- Ruszków Pierwszy – dąb szypułkowy o obwodzie ponad 540 cm (nr rejestru 27),
- Ruszków Leśniczówka – grupa 4 dębów szypułkowych o obwodach 400-550 cm (nr rejestru 182),
- Tury – dąb szypułkowy o obwodzie ponad 530 cm (nr rejestru 160).

Jedną z form ochrony przyrody jest ustanowienie użytków ekologicznych, definiowanych jako zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów, m.in. naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin i zwierząt.

Na terenie gminy Kościelec znajdują się dwa użytki ekologiczne:

- 1) skupisko mrowisk o powierzchni 0,50 ha położone na gruntach wsi Dąbrowice Stare, Nadleśnictwo Koło, Leśnictwo Dąbrowice oddz. 396 b, c, d,
- 2) torfowisko „Trzęsniew” o powierzchni 37,28 położone na gruntach wsi Gąsiorów, Nadleśnictwo Koło, Leśnictwo Kościelec, oddz. 405 d, h.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru z terenu gminy Kościelec, poza nielicznymi przypadkami, prezentują dobry stan zachowania.

KOŚCIELEC

Kościół par. p.w. św. Andrzeja Apostoła.

Wzmianka o kościele zawarta w dokumencie z 1362 r. określa dzisiejszą miejscowość Kościołem (zapewne od istniejącej już wtedy świątyni). Parafia została założona w 2 poł. XII wieku. Część romańska - obecne prezbiterium- murowana z ciosów granitowych, salowa, zamknięta niszą i nieco węższą apsydą. Zakrystię i skarbczyk, murowane z cegły dobudowano w XVI w. Dach kryty blachą miedzianą. Na kalenicy

wieżyczka zwieńczona hełmem z latarnią. Część romańska remontowana w l. 80 XX w.

W 1760 roku Rafał Gurowski, starosta kolski dobudował drewnianą nawę konstrukcji zrębowej, która została rozebrana w l. 90 XX w. Na jej miejscu wzniesiono okazałą murowaną z cegły budowlę.

Park przykościelny założono około połowy XIX w. Drzewostan przerzedzony. Prace remontowe przy kościele oraz przeprowadzone prace archeologiczne przyczyniły się w pewnym stopniu do obniżenia wartości biocenotycznej całego obszaru. Teren uporządkowany wokół kościoła, na pozostałym obszarze wskazana rewaloryzacja. Rzeźba św. Jana Nepomucena zlokalizowana w parku przykościelnym, z 2 poł. XVIII w., wykonana z piaskowca. Ustawiona na bogato profilowanym słupie ozdobionym czterema inskrypcyjnymi kartuszami. Stan ogólny zadowolający.

Zespół pałacowy.

W 1836 r. majątek w Kościelcu ukazem carskim został oddzielony od dóbr rządowych i nadany rosyjskiemu generałowi jazdy- baronowi Cyprianowi Kreutzowi (1778-1850). Po jego śmierci majątek odziedziczył jego syn Aleksander (1831-1911). W początku lat 80. XIX wieku Aleksander Kreutz rozpoczął budowę pałacu. Prace zakończono ok. 1889 roku. Jest to obiekt wolnostojący, murowany, otynkowany, dwukondygnacyjny, na kolebkowo i odcinkowo sklepionych piwnicach, z elewacją frontową zwróconą w kierunku zachodnim. Bryła pałacu zakomponowana jest poziomo z przewagą elementów horyzontalnych, jednak dzięki umiejętnemu wprowadzeniu akcentów pionowych, a także usytuowaniu, sprawia wrażenie budowli znacznie wynioślejszej i większej niż jest w rzeczywistości. Efekt ten uzyskano przez belwederowe zwieńczenie pseudoryzalitu wejściowego, ale przede wszystkim poprzez zaprojektowanie przy południowej elewacji, niemal na samym skraju wzniesienia, półkolistego ryzalitu opracowanego tak, by robił wrażenie okrągłej wieży narożnej, zwieńczonego kopułą na wysokim, przepnutym rzędem półkoliście zamkniętych okien, tamburze.

Pałac jest budowlą niesymetryczną; wyróżnić w niej możemy

wyraźnie dwie części - założony na rzucie prostokąta, pokrywający się z murami starszego założenia główny korpus budynku oraz przylegający do niego od strony północnej, nieznacznie zryzalitowany, aneks wysuwający się dwoma uskokami przed lico głównej elewacji. Aneks łączy się z wydłużoną, parterową bryłą ogrodu zimowego. Pseudoryzalit zwieńczony czteropłaciowym kopulastym dachem, zaś części boczne dachami spłaszczonymi. Pałac pobudowany w stylu eklektycznym, wyróżniał się nie tylko bryłą lecz zdobieniami nawiązującymi do form renesansowych i barokowych. Pierwsze odnotowane remonty zrealizowano w 1966 roku (elewacja). W roku 1976 odmalowano elewację i wykonano obróbki blacharskie. W 1983 i 1984 roku remontowano stropy i dach oraz częściowo elewację. W l. 1991-1992 remontowano i konserwowano pokrycie dachowe. 1992-1993- remont elewacji ogrodowej i fontanny. W roku 1995 wyremontowano ogrodzenie w części południowej. Remont tarasu nad oranżerią i tarasu głównego oraz dachu nad biblioteką zrealizowano w 1997 r. Nowe tynki na budynku głównym oraz remont latarni nad południową częścią budynku przeprowadzono w 1999 r. Obiekt użytkowany był przez Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego.

W 2007 r. Starosta Kolski przekazał pałac wraz z parkiem w trwały zarząd na cele oświatowe Zespołowi Szkół Plastycznych w Kole. W 2009 roku rozpoczęto remont kapitalny obiektu (remont konstrukcji dachów i wymiana pokrycia). W kolejnym roku wyremontowano wieżę. W latach 2013-2014 wyremontowano i pomalowano elewacje. Od 2011 r. trwają prace remontowo-konserwatorskie wnętrza, wyposażenia i wystroju.

Na północny wschód od pałacu w dolinie rzeki Kiełbaski, w połowie XIX wieku utworzono park krajobrazowy na powierzchni ok. 18 ha. Rozplanowany wokół wydłużonego stawu z wyspą. Wiodą do niego szerokie schody wkomponowane we wschodni stok wzgórza pałacowego. Rozpoczynająca się przy schodach i obiegająca staw dookoła aleja prowadzi do nieistniejącej już dziś przystani usytuowanej przy południowym brzegu stawu i dalej do położonego we wschodniej części parku miniaturowego meczetu i minaretu oraz sztucznych ruin i grotty przy

północnym brzegu stawu. Wschodnią granicę założenia parkowego wyznacza rzeka, stanowiąca jednocześnie element kompozycyjny parku. Granicę zachodnią stanowi sad i ogród. Na północy staw łączy się z lasem. Budowle parkowe wraz z otaczającą je zielenią tworzą niezwykle malowniczą całość świadcząca o dużych możliwościach kształtowania przestrzeni działającego tu ogrodnika planisty i współpracującego z nim zapewne architekta. Kompozycja założenia jest dziś już mało czytelna, a z pierwotnie wytyczonych dróg zachowała się tylko główna aleja. W parku rosną m. in. dwa pomniki przyrody: cis pospolity o obwodzie 100 cm i dąb szypułkowy o obwodzie 500 cm.

Meczet - miniatura znajduje się w pałacowym parku krajobrazowym. Wzniesiony ok. 1890 r. Usytuowany jest na lekkim wzniesieniu nad brzegiem stawu. Murowany z cegły, otynkowany, kopuła oparta na stalowych dwuteownikach. Wybudowany na planie regularnego ośmioboku z jednym wyjściem od południa. Bryła w kształcie graniastosłupa. Całość przykrywa kopuła. Widoczne liczne spękania i ubytki tynku w partii górnej. W roku 1977 przeprowadzono ogólny remont obiektu. Stan techniczny obiektu wskazuje na pilność kompleksowego remontu.

Minaret - wzniesiony ok. 1890 r. Budowla znajduje się w pałacowym parku krajobrazowym w bezpośrednim sąsiedztwie miniatury meczetu. Wybudowany z cegły, otynkowany. Cokół na planie kwadratu, część środkowa i główna na planie koła. Cokół o kształcie prostopadłościanu. Na nim część środkowa w kształcie słupa zwieńczonego od góry gzymsem. Na gzymsie metalowa barierka obiegająca całość. Zwieńczenie wykonane zostało w kształcie kuli wsparte na cokole z trzema mniejszymi kulami i półksiężycem nad nimi. Liczne ubytki cegieł i tynku - ślady dewastacji. Obiekt wymaga pilnych prac konserwatorskich.

Romantyczne ruiny – wzniesione ok. 1890 r. w stylu neoromańskim. Położone na terenie parku pałacowego, jego północnej części, nad stawem. Wieże murowane z tufów wulkanicznych sprowadzonych z Sycylii. Całość składa się z jednej wieży na planie kwadratu i dwóch okrągłych baszt połączonych ze sobą grubym, trzyprzęsłowym mostem.

Środkowa baszta zachowała resztki blankowania. Skrajna zwalona do wysokości ok. 1,5 m, podobnie jak większa część muru łączącego ją z basztą środkową. U stóp baszty znajduje się zejście do podziemnego ganku, który prowadzi do usytuowanej na brzegu stawu groty. Część naziemna ruin w części zawalona. Ubytki kamieni. Ogólnie obiekt należy poddać zabiegom konserwatorskim.

Zajazd - obecnie restauracja, sklep, poczta. Budynek wzniesiono w stylu klasycystycznym na przełomie XVIII i XIX wieku jako zajazd pocztowy. Złożony z budynku głównego oraz dwóch pawilonów mieszczących dawniej stajnię i wozownię ustawionych ukośnie po jego bokach. W latach 50. XX wieku użytkowany przez posterunek Milicji Obywatelskiej i Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska”. W l. 70. XX w. nastąpiła rozbudowa połączona ze zmianą funkcji obiektu (restauracja, poczta). Od 1996 r. pawilon północny wraz z łącznikiem użytkowany jest przez pocztę. Budynek murowany, z cegły pełnej, otynkowany, na zaprawie wapiennej. Wieżba dachowa i strop drewniane. Dachy na wszystkich budynkach czterospadowe, kryte dachówką. Budynek posadowiony na planie prostokąta wydłużonego na osi północ-południe. Frontem zwrócony na północny wschód. Oskrzydlają go dwa budynki na planie prostokąta skierowane ukośnie względem osi głównej. Odnotowane remonty:

1955 r. - remont dachu, wymiana podłóg, malowanie elewacji.

1972 r. - rozbudowa (wzniesienie łączników), przebudowa wnętrza.

1986 r.- uzupełnienie tynków i gzymsów, naprawa pokrycia dachu.

1999 r.- konserwacja drewnianych elementów konstrukcyjnych, wykonanie nowych drzwi wejściowych, malowanie wnętrza.

Część użytkowana przez pocztę jest własnością Gminnej Spółdzielni, budynek główny wraz z pawilonem południowym w użytkowaniu wieczystym osoby prywatnej.

GOZDÓW – ruiny zamku kolskiego.

Zamek wzniesiony został na terenie zalewowym, w odległości ok. 3 km na północny-zachód od miasta. Należy on do typu zamków nie związanych z założeniem urbanistycznym. Zamek, jak wynika z badań

archeologicznych oraz architektonicznych wykazuje dwuetapowość budowy. Pierwszym etapem było powstanie wieży mieszkalno-obronnej na początku XIV w., a dopiero drugim, dobudowanie do niej murów obwodowych wraz z wieżą główną i budynkiem bramnym, co nastąpiło w trzeciej ćwierci tego wieku. Do naszych czasów przetrwała kurtyna południowo-zachodnia wraz z wieżą główną, fragmenty kurtyny północno-zachodniej wraz z fragmentami fundamentów wieży mieszkalno-obronnej oraz resztki kurtyny południowo-wschodniej z relikami wieży bramnej.

Zamek początkowo pełnił rolę placówki obronnej, a następnie siedziby starostów. Koło było starostwem niegrodowym, tzw. tenuta, a pierwszym takim starostą, na którego natrafiamy w dokumentach już z 1383 r. był Krzon alias Krystyn z Kozigłów, późniejszy kasztelan sądecki. W dniu 6 lutego 1476 r. król Kazimierz Jagiellończyk w przywileju sochaczewskim nadał ks. Annie Sochaczewskiej w dożywocie Koło, Brdów i Boleniów. Po sześciu latach zamek kolski znowu wrócił w ręce starostów, którzy rezydowali na nim do 1577 r. a następnie, gdy popadł w ruinę, przenieśli się do Kościelca, wsi starościńskiej pod Kołem. Ostatnim jego burgrabim był Stanisław Ruszkowski. Zaniehbana warownia popadała w coraz większą ruinę tak, iż kartograf króla szwedzkiego Karola Gustawa- Erik Dahlberg, na swoim planie z 1655 r. nazywa ją *castellum destructum*. Za panowania Augusta III (po 1754 r.) Sejm Koronny darował ruiny zamkowe tutejszym bernardynom, którzy mieli używać materiału z zamku na odbudowę swojego kościoła. W następnych wiekach zamek popadał w coraz większą ruinę, nie wspomniano o nim w dokumentach wizytacyjnych i źródłowych. Przypomniano sobie o nim raz jeszcze dopiero w 1815 r., podczas objazdu okolic Kalisza przez gen. Klemensa Kołaczkowskiego, którego celem było zinwentaryzowanie obiektów starożytności nadających się jeszcze do użytku i ewentualnego wykorzystania ich dla celów militarnych. Odwiedził on m.in. Koło, lecz niestety plany sporządzone przez przybyłych wraz z nim inżynierów zaginęły. W XIX w., zamek kolski niszcząc pełnił już tylko rolę malowniczej ruiny. W tym stanie przedstawiają go rysunki z 1843 i 1844 r. W 1851 r. opisał go Kazimierz Stronczyński, a na początku XX w.,

rysownik Jan Olszewski uwiecznił dalszą destrukcję zamku.

Po II wojnie światowej z inicjatywy starosty powiatowego Ludwika Kaczmarka rozpoczęły się starania o zabezpieczenie ruin zamkowych.

17 stycznia 1953 r. zamek został wpisany do rejestru zabytków. W tym też roku na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu przeprowadzono inwentaryzację i wstępne badania zamku, które doprowadziły do teoretycznej rekonstrukcji jego rzutu. Rozpoczęto wówczas kilkumiesięczne prace budowlane, których celem było zabezpieczenie i konserwacja murów w stanie trwałej ruiny. Prace obejmowały przemurowania i uzupełnianie zachowanych fragmentów murów gotyckich od strony wewnętrznej i zewnętrznej oraz narożnik południowy wieży. Prócz tego zabezpieczono korony murów kurtyny południowej i zachodniej. Prace budowlane jednakże nie były przeprowadzone do końca.

W latach 1954-1955 zamek został włączony w system wałów przeciwpowodziowych. W roku 1976 na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Koninie powstała dokumentacja techniczna i inwentaryzacja fotogrametryczna zamku. W oparciu o nią zalecono naprawę korony murów i połączenia skarpy, naprawę rys i pęknięć, naprawę ościeży i nadproży otworów, uzupełnienie brakujących cegieł w murze oraz partii cokołowej kamieni. Postanowiono wówczas zachować zamek jako trwałą ruinę i zabezpieczyć przed dalszym niszczeniem. W 1984 roku powstał projekt zagospodarowania ruin i przyległego terenu pod kątem turystyki pieszej i kajakowej. Plany te z powodów finansowych nie zostały zrealizowane.

W 1987 roku rozpoczęto konserwację ruin zamku. Realizacja prac mieściła się w konwencji *ruiny uporządkowanej*, głównie za przyczyną zabiegów mających na celu podtrzymanie stanu technicznego strony zewnętrznej i wewnętrznej murów kurtynowych oraz zabezpieczenia korony murów.

Na dzień dzisiejszy potrzebna jest dalsza bieżąca konserwacja zabezpieczająca mury jak również nowoczesna informacja o zabytku (brak tablic informacyjnych) i uporządkowanie terenów wokół obiektu. Obiekt

jest własnością Gminy Miejskiej Koło.

DOBRÓW

Wieś w XII w., należała do cystersów, a od 1290 r. do arcybiskupów gnieźnieńskich. Parafia została erygowana w 2 poł. XII w. Pierwotny kościół drewniany spłonął w 1661 r. Obecny kościół p.w. św. Trójcy wzniesiono w 1764 r. Murowany, w stylu barokowym, orientowany. Do pierwotnego budynku w 1888 r. dobudowano neobarokowe prezbiterium z kaplicą bł. Bogumiła od północy i zakrystią od strony południowej oraz obszerną kruchtą od zachodu. Na dwuspadowym dachu znajduje się wieżyczka na sygnaturkę. Nawa nakryta stropem płaskim, natomiast w pomieszczeniach dobudowanych znajdują się sklepienia kolebkowo-krzyżowe. Dachy kryte blachą miedzianą. Wielokrotnie remontowany (2003 r. konserwacja więźby dachowej, 2007 r. naprawa gzymsów, w 2008 roku wzmocniono konstrukcje murów, wyremontowano elewację szczytową). Stan zachowania dobry.

Dzwonnica wzniesiona ok. 1888 r. Murowana z cegły. Nakryta hełmem baniastym z latarnią, pokrytym blachą. Posadowiona na planie kwadratu z zaokrąglonymi narożami ujętymi w lizeny. Dwukondygnacyjna z szerokim pasem rozdzielającym kondygnacje. Stan zachowania dobry.

Kaplica p. w. bł. Bogumiła. Położona jest wśród rozlewisk rzeki Warty i Teleszyny. Zbudowana w roku 1788, drewniana, konstrukcji zrębowej, oszalowana, jednonawowa. Nawa na planie prostokąta z dostawionym od południowego zachodu prosto zamkniętym prezbiterium. Nad nawą dach dwuspadowy, w kalenicy wieżyczka na sygnaturkę nakryta hełmem z latarnią i krzyżem w zwieńczeniu. Wnętrze nakryte płaskim stropem drewnianym. Obiekt w bardzo dobrym stanie po remoncie kapitalnym przeprowadzonym w 2014 r. (remont konstrukcji, wymiana pokrycia z blachy na gont, wymiana oszalowania).

BIAŁKÓW KOŚCIELNY

Po raz pierwszy Białków jest wzmiankowany jako wieś będąca własnością królewską w dokumentach z 1268 r. Parafia została erygowana przed 1416 rokiem. W 1754 r. miejscowy proboszcz ks. Michał Włostowski wystawił nowy kościół drewniany, który spalił się w 1776 r. Obecny kościół

został zbudowany w 1809 r. staraniem ks. Andrzeja Chlebowskiego, tutejszego proboszcza. Drewniany na fundamencie murowanym, konstrukcji zrębowej, zewnątrz oszalowany. Kościół jednonawowy z węższym prezbiterium zamkniętym prosto, za którym znajduje się zakrystia, a przy nawie od południa i zachodu dwie kwadratowe kruchty. Wnętrze nakryte płaskim stropem. Dach dwuspadowy z wieżyczką na sygnaturkę, kryty blachą. Stan zachowania dobry.

RUSZKÓW PIERWSZY

Z dawnego zespołu dworskiego zachowała się obora, w 1976 r. całkowicie przebudowana (podwyższenie ścian, wymiana stropu, przebudowa dachu, wymiana pokrycia). Obiekt całkowicie utracił wartości zabytkowe.

Z dwóch dębów wpisanych do rejestru zabytków zachował się jeden, którego stan zdrowotny ocenić należy jako dobry. Ostatnie zabiegi pielęgnacyjno-konserwacyjne przeprowadzono w 2015 r.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Kościelec nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak

szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Kościelec wykonała ewidencję zabytków nieruchomych w 2008 r.

W roku 2015 dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków. Wykonano karty adresowe obiektów zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Będzie ona podlegała okresowej aktualizacji, w porozumieniu z konserwatorem zabytków, polegającej na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących, gruntownie przebudowanych, które utraciły cechy zabytkowe, uzupełnianiu o nowe obiekty oraz zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2015 r. została wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych;

- uzupełnianie i weryfikowanie ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- sporządzenie elektronicznej, systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Kościelec” na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania

obiektów zabytkowych,

- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie stanowiących własności Gminy,
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji.

10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Istotą tworzenia wszelakich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów przez które przebiega. Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Kościelec, poprzezplataną dolinami rzecznyymi i pagórkami, wydmami i lasami, łąkami i polami, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, bogata flora i fauna, stanowią o jej znacznej atrakcyjności turystycznej. Rzeką Warta to dziś już szlak wodny wykorzystywany turystycznie. Budowa stacji wodnej, zaplecza turystyczno – sportowego, ścieżek dydaktycznych, punktów obserwacji ornitologicznych, szlaków konnych, koncepcja utworzenia rezerwatów, to tylko niektóre z możliwości wyeksponowania tych terenów, a także możliwość wkomponowania ich w regionalne i ponadregionalne szlaki. Organizowane dotychczas festyny czy spotkania to zaledwie początek organizacji przedsięwzięcia turystycznego o regionalnej skali, gdyż ponadlokalna forma daje przywilej sięgnięcia po środki unijne. Gmina zaś, mając sama mniejsze możliwości, w partnerstwie z innymi gminami może się podjąć takiego zadania. Możliwość taką stwarza powołana Lokalna Grupa Działania „Turkowska Unia Rozwoju”, obejmująca swym zasięgiem tereny ośmiu gmin w tym Kościelec. Stowarzyszenie w swoich formach działania uwzględnia ochronę oraz promocję krajobrazu i dziedzictwa kulturowego, rozwój turystyki i rekreacji, poprawę warunków i jakości życia mieszkańców

przynależnych gmin, a także popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych oraz realizację przedsięwzięć w zakresie, kultury, edukacji i integracji społeczności. Równie unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych, to przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, wytyczone m.in. przez wspomnianą LGD „Turkowska Unia Rozwoju” szlaki TUR-a (opisane w „Przewodniku TURystycznym”) oraz Oddział PTTK w Koninie. Szlaki stanowią jedną z istotniejszych form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału, a znajdują się na nich także obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach. Przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie. Wśród przebiegających przez tereny gminy szlaków znajdują się szlaki rowerowe, samochodowe, piesze i kajakowe, są to:

- ❖ „*Nadwarciański Szlak Rowerowy*”, należy do Wielkopolskiego Systemu Szlaków Rowerowych, odcinek wschodni koloru niebieskiego, utworzony w 2005 r., wiedzie od Poznania do zbiornika Jeziorsko, długości 250 km,
- ❖ Szlak rowerowy i samochodowy „*Panorama*”, którego poszczególne etapy nazwano np. *Między Panem i Plebanem*, *Wojna i Pokój*, obejmuje obiekty zabytkowe i interesujące miejsca w poszczególnych miejscowościach gminy Kościelec np. Dobrów, Biazków Kościelny,
- ❖ *czzerwony szlak rowerowy*, o dł. 45km. Szlak ten wiedzie od Koła przez Dobrów, Police Mostowe, Police Ruskowskie, Police Średnie, Biazków Kościelny, Leszcze, Dąbrowice, Trzęśniew, Waki, Dzierawy, Ochle do Koła. Skrócony odcinek tego szlaku - od Białkowa Kościelnego przez Kościelec do Koła, oznaczono kolorem żółtym.
- ❖ *niebieski szlak pieszy* fragmentarycznie przecina gminę w pobliżu skarpy nadwarciańskiej w Kościelcu,

- ❖ *gotycki szlak pieszy* ma w swoim programie ruiny zamku kolskiego. Jego długość wynosi 5 km,
- ❖ *samochodowy szlak* budowli romańskich po ziemi konińskiej obejmuje również kościół w Kościelecu,
- ❖ *szlak kajakowy* rzeką Wartą, obejmuje odcinek od Koła do miejscowości Waki.

Niewątpliwie najcenniejszą atrakcją turystyczną gminy Kościelec są XIV-wieczne ruiny zamku kolskiego w Gozdowie. Dziś jeszcze nie w pełni wykorzystywane jako atrakcja turystyczna, w przyszłości mają szansę stać się nią, o ile zostanie opracowany atrakcyjny program zagospodarowania obszaru związanego z zamkiem, który to program winien posiadać wielowątkowe motywacje pobytowe skierowane dla zróżnicowanych potrzeb grup turystycznych. Warto powrócić do planów zagospodarowania ruin zamku i przyległych terenów do celów turystyki pieszej i wodniackiej, we współpracy z Gminą Koło i Stowarzyszeniem Przyjaciół Miasta Koła.

Mogłaby też tutaj powstać baza dla organizowanych, obecnie cieszących się dużym zainteresowaniem w kraju, spotkań grup rekonstrukcyjnych, biorąc np. pod uwagę fakt występowania w okolicy Koła, Krzymowa czy Władysławowa licznych żelbetonowych schronów bojowych z 1939 r. tzw. linii „Przedmoście Koła” czy miejsce dla muzycznych „koncertów na wodzie”. Dla opracowanego programu szczególnych szans należałoby upatrywać w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014 – 2020 oraz wsparciu dla Turystyki z programu COSME. Program ma wydzielone środki finansowe, przeznaczone na promocję turystyki kulturowej, wsparcie rozwoju nowych form turystyki, rozwój markowych regionalnych produktów turystycznych, wsparcie dla transportu rowerowego.

Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki, gdzie indziej już niemal zanikające, wskazane byłoby utworzenie np. ścieżki dydaktycznej jako źródło wiedzy związanej z dawną zabudową wsi – zagrody z drewna. Również specjalnego szlaku związanego z występującymi w gminie, mocno splecionymi z polską kulturą i obyczajowością, kapliczkami m.in. Jana Nepomucena. Wzbogacą one już istniejącą ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż perspektywy

rozwojowe gminy wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy Kościelec. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

10.5. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami

Z obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy żaden nie jest własnością samorządu. W związku z tym Gmina nie ma możliwości bezpośredniego sprawowania opieki nad nimi. Natomiast działania pośrednie, wynikające z ustawy o ochronie zabytków oraz polityki prowadzonej przez Gminę sprowadzają się do:

- promowania najcenniejszych zabytków z terenu gminy,
- uwzględniania dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych,
- wspierania poczynań właścicieli obiektów zabytkowych przy działaniach związanych z ich właściwym użytkowaniem i utrzymaniem,
- kształtowania społecznej potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (społeczni opiekunowie zabytków),
- edukacji społeczeństwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
 - prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony zabytków na poziomie szkół podstawowych i gimnazjalnych, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych,
 - popularyzację wszelkiego rodzaju konkursów promujących

wiedzę z zakresu szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Kościelec wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej

społeczności,

- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Kościelcu zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy **zabytkach wpisanych do rejestru zabytków** mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz.1446 z późn. zm. art. 71-83. Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Witryna internetowa: <http://www.wosoz.bip-i.pl/public>

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

4. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

PRZEWODNICZĄCY
RADY GMINY KOSCELEC
Czesław Świdorski
Czesław Świdorski